

Aiskhylos'un Yaşamı ve Eserleri

Euphoriön'un oğlu Aiskhylos, Eupatrides sınıfına bağlı bir ailenin çocuğu olarak, Attika'ya bağlı Eleusis *dēmos*'unda yaklaşık M.Ö. 525/4 (Marm. Par. A48)¹ yılında dünyaya gelmiştir. Hellen Edebiyatı'nın üç büyük tragedya ozanının ilki olan Aiskhylos'un yaşam öyküsü Hellen tarihinin en çalkantılı dönemlerine tanıklık etmiştir. Çocukluğu Peisistratos'un çocukları Hippias ve Hipparkhos'un tiranlıkları zamanındaki (M.Ö. 527-510) olayların etkisinde, gençlik yılları Kleisthenes'in demokratik reformları sonucu oluşan toplumsal değişikliklerin ekseninde geçmiştir. Aiskhylos'un yetişkinlik dönemi ise Pers İmparatorluğu'nun Asya ve Hellen anakarasında başlattığı yayılma politikalarının sonucunda gerçekleşen Pers Savaşları'na denk düşmektedir.

Ozanın kendisi ya da bir başkası tarafından yazılan mezar taşı epigramından öğrendiğimize göre (Marm. Par. A48; Vit. Aesch. 4,11), Aiskhylos Marathon'da Medler'e karşı savaşmış ve Sicilya'nın Gela kentinde ölmüştür. Başka bir kaynaktan ise, Marathon'da ozanla beraber savaşan kardeşi Kynaigeiros'un M.Ö. 490'da bu muharebede öldüğünü öğreniriz (Hdt. 6,114). Ozan ayrıca, Salamis (FGrH 392 F 7) ve Plataia Muharebeleri'ne de katılmıştır. Aslında ozanın doğum tarihi tam belli değildir, ancak M.Ö. 490 yılında cereyan eden Marathon Muharebesi'ne katıldığı düşünüldüğünde, M.Ö. 525'lerde doğmuş olması muhtemeldir. Gençliğinden itibaren (M.Ö. 500) tragedya yazmaya başlayan ozan, M.Ö. 499-496 (Suid. α 357, π 2230) yıllarında ilk kez tragedya yarışmalarına katılmış ve ilk ödülünü M.Ö. 485 veya 484 yılında almıştır.

Aiskhylos'un hayatı boyunca 52 defa ödül kazandığı ve toplamda 70 ya da 90 tane oyunu olduğu tahmin edilmektedir ancak bunlardan sadece yedi tanesi günümüze ulaşmıştır. Ozan, bu eserlerden ilki ve tarihsel açısından en önemli oyunu olan «Persler»i (Πέρσαι) M.Ö. 472'de sahnelemiş, oyunun *khōrēgos*'luğuna Perikleş üstlenmiştir. Bu oyunuyla ilk birinciliğini aldığı bilinmektedir. «Thebai'a Karşı Yediler» (Επτά ἐπὶ Θήβας) ise M.Ö. 467'de sahnelenir. M.Ö. 463'de sahneye konulduğu düşünülen «Yalvarıcılar» (Ἰκέτιδες) eseri ise, ozanın kayıp olan başka bir üçlemesinin parçasıdır. Elimizde tamamı mevcut olan «Oresteia» (Ὀρέστεια) üçlemesi, kayıp satyr oyunu «Proteus» (Πρωτεύς) ile birlikte ozanın Atina'da sahnelediği son oyundur ve yaklaşık M.Ö. 458'de sahneye koyulduğu düşünülmektedir. Sicilya'yı daha önce Syrakusai tiranı Hieron'un davetiyle M.Ö. 470'de bir kez ziyaret eden ozan, burada Hieron'un yeni kurduğu Aitna kenti onuruna «Aitnalı Kadınlar» (Αἰτναῖαι) adlı oyunu sergilemiştir (Vit. Aesch. 9). Ayrıca o günlerde Syrakusai tiranı Hieron'un, Kartaca ve Etrüskler karşısında kazandığı galibiyeti kutlamak için ozanın «Persler» oyununu bir kez de Sicilya'da sahnelediği düşünülmektedir (Vit. Aesch. 18; Σ Aristoph. Ran. 1028; krş. Pind. fr. P. 1,71-76). «Oresteia'yı Atina'da sahneledikten sonra Sicilya'ya tekrar gelen ozan, Gela kentinde M.Ö. 456/5 yıllarında yaklaşık 69 yaşında ölmüştür.²

¹ Yazarın doğum yılıyla ilgili bilgiye *Paros Mermeri* olarak bilinen antik yazıttan ulaşılabilmektedir (FHG 1,533-590 = FGrH 239).

² Aiskhylos'un hayatı hakkında pek çok bilgi edindiğimiz *Vitae Aeschyliae* eserine dayandırılarak; ozanın, başına bir kartalın düşürdüğü kaplumbağanın çarpması sonucu öldüğü ileri sürülmektedir.

Günümüze ulaşan son eseri olan «Zincire Vurulmuş Prometheus» (Προμηθεΰς Δεσμώτης) oyununun ozana ait olup olmadığı net değildir, eğer ona aitse o zaman bu oyun Sicilya'da yazılmış ve ölümünden sonra sahnelenmiş olmalıdır. Ozanın mezar anıtında yazılanlar (Vit. Aesch. 11) onun sanatından hiç bahsetmez, sadece onun Marathon'da bulunduğu ve Aiskhylos için önemli olan şeylerin sadık, cesur ve özgür bir Atina yurttaşı olmak olduğuna tanıklık eder. Bu yazıtın ölmeden evvel ya ozanın kendisi tarafından ya da ailesi tarafından yazdırıldığı sanılmaktadır (krş. Paus. 1.14.5).

Pausanias da «Hellas'ın Tasviri» (Περιήγησις τῆς Ἑλλάδος) adlı eserinde Eleusinium yakınındaki Eukleias tapınağını anlattığı kısımda, Marathon zaferi anısına dikilen bu tapınağın, Pers Savaşları'ndaki başarıları nedeniyle Atinalılar'ın toplumsal hafızalarında ne denli önemli bir rolü olduğuna değinirken, ozan Aiskhylos için de bu zaferin taşıdığı önemin büyüklüğünü anlatır (SEET 2014: 7-8). Pausanias'ta geçen pasajdan, ozanın Marathon Muharebesi'nin yanı sıra ayrıca Artemision ve Salamis Deniz Muharebeleri'ne de katıldığını öğrenmiş oluyoruz:³ Söz konusu pasajda geçen ifade şöyledir:

«Atinaların özellikle bu zaferle (Marathon'la) övündüklerini tahmin ediyorum. Hatta Aiskhylos bile yaşamının son anlarında, katıldığı başka savaşları değil, yani Artemision ve Salamis'te kazandığı ünü değil, Marathon'u hatırladı ve babasının ve kentinin adını, savaş yerinde tanıklık ettiği kendi cesaretini ve kentine ayak basan Medler'i atına yazdı.»

Pers Savaşları, Aiskhylos için olduğu kadar bütün bir Hellen toplumu üzerinde de büyük etkiler bırakmış, Hellenler'in yaşamları üzerinde pek çok alanda değişiklikler yaratmıştır. Hellas'ta toplumsal değişikliklere yol açan siyasal yaşamdaki düzen arayışları tam da Persler ve Hellenler arasında yaşanan savaşlar ve kazanılan zaferlerle aynı zamanlara denk düşmüştür. Bu nedenle Hellas'taki siyasal yaşam üzerinde Persler'le yaşananların mutlak bir etkisi olmuştur. Bu savaşlardan kazanılan zaferle Atina'nın Hellas'ta liderlik rolü üstlenmek istemesi ve kazandığı zaferlerin etkileri, politik ve kent-devleti odaklı gelişen başta drama ve tarih olmak üzere Atina merkezli edebiyat eserlerine de yansımıştır.

Aiskhylos'un, Hellenler'in Pers İmparatorluğu karşısında Salamis'te kazandıkları zaferi kutlamak için yazıp sahneye koyduğu «Persler» oyununda, Persler'i konu eden çağdaşı Phrynikhos'tan ve başka ozanlardan da yararlandığı düşünülmektedir. Phrynikhos'un «Miletos'un Yağmalanması» (Μιλῆτος Ἰλωσις ; M.Ö. 493/2) ve «Fenikeli Kadınlar» (Φοινισσαι ; M.Ö. 476/3) adlı eserlerine ait fragmanlarında, Aiskhylos'un «Persler»ini çağrıştıran kimi sahnelerin varlığı dikkat çeker: Phrynikhos'un «Miletos'un Yağmalanması» eserinde, Dareios ve komutanlarının karakter olarak geçtiği, «Fenikeli Kadınlar» adlı eserinde de kraliyet danışmanlarının Salamis'teki yenilgiyi konuşmak üzere barbarlar tarafından söylenen bir ağıt eşliğinde toplanmalarının anlatıldığı bilinmektedir. Oyunda Fenikeli kadınlar, savaşta eşlerini kaybetmiş olmalarından ötürü Pers divanına konuk olarak çağrılmışlardır. Bununla birlikte M.Ö. 5. Yüzyıl'da Hellen edebiyatında Ibykos, Simonides ve Pindaros gibi ozanların da *elegeia*, lirik şiir ve epigramlarında Pers Savaşları'nı konu olarak ele aldıklarını

³ φρονήσαι δὲ Ἀθηναίους ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ μάλιστα εἰκάζω·καὶ δὴ καὶ Αἰσχύλος, ὡς οἱ τοῦ βίου προσεδόκατο ἡ τελευτῇ, τῶν μὲν ἄλλων ἐμνημόνευσεν οὐδενός, δόξης ἐς τ<ος>οῦτο ἦκων ἐπὶ ποιήσῃ καὶ πρὸ Ἀρτεμίουσιν καὶ ἐν Σαλαμίῃ ναυμαχίας· ὁ δὲ τό τε ὄνομα πατρῶθεν καὶ τὴν πόλιν ἔγραψε καὶ ὡς τῆς ἀνδρίας μάρτυρας ἔχει τὸ Μαραθῶνι ἄλλος καὶ Μῆδων τοὺς ἐς αὐτὸ ἀποβάντας (Paus. Perieg. 1,14.5.3-10).

ve Pers İmparatorluğu'nu anlatan bir şiir dilinin Aiskhylos'un eserinin sahnelendiği yıllarda zaten oluşmuş olduğunu söyleyebiliriz

Antik Çağ'da Aristophanes, «Kurbağalar» (Βάτραχοι) adlı eserinde Aiskhylos'un «Persler»'inin gücünün dinleyicilerde düşmanlara karşı her zaman bir zafer kazanmak özlemini uyandırması olduğunu söylemekte, dinleyicilerde bu hissi uyandırmasını onun en övülesi başarısı olarak görmektedir (Ran. 1026-7).⁴ Diğer yandan, Antik Çağ'da oyunun yeniden sahnelenmesinde bazen yakın zamanda kazanılmış bir savaş başarısını Hellenler'in Persler karşısındaki başarısıyla aynı derecede önemli sayma arzusu da etkili olabiliyordu. Bu amaçlarla «Persler» oyunu, Syrakusai tiranı Hieron'un arzusuyla, Aiskhylos hayattayken Sicilya'da yeniden sahnelenmişti. Böylece Hieron, Aiskhylos'un oyunu aracılığıyla kendisinin o zamanlar Kartacalılar ve Fenikeliler'i mağlup etmedeki başarısını, anakaradaki Hellenler'in Persler'i yenmesiyle eşit görmüş oluyordu. Hieron'un zaferini, Salamis ve Plataia Muharebeleri'nde Hellenlerce kazanılan zaferle eşit görme konusunda benzeri bir yaklaşım Pindaros'un «Pythia Zafer Şarkıları»'nda (Πυθιόνικα) da gözlenmektedir.⁵

Aiskhylos'un «Persler» tragedyasının etkisini M.Ö. 4. yüzyılın sanatında da görmek mümkündür. Oyun hâlâ canlılığını yitirmemiş olsa gerek ki, «Dareios Vazosu» olarak adlandırılan sanat yapıtında oyunun betimlendiğini görürüz. Güney İtalya'da Canosa şehri yakınında bulunan ve M.Ö. 340-320 arasında tarihlenen ünlü Pers vazosunda orta kısımda Pers Kralı Dareios'u, ayakları bir tabure üzerinde bir tahtta oturur şekilde, üzerinde parlak renkli ve işlemeli bir kumaştan kollu bir kaftan ve başında uzun bir tiara ya da Frigya işi bir başlık giyinmiş olarak görürüz. Kralın resmedildiği kısmın üzerinde büyük harflerle Hellence ΔΑΡΕΙΟΣ yazmaktadır. «Persler» oyununda eserin baş karakteri Kserkses olsa da vazoda baş karakter olarak Dareios resmedilmiştir. Kralın çevresindeki diğer karakterler korumalar, satraplar ve divan üyeleridir. Onlar da tıpkı kral gibi zengin işlemeli kollu kaftanlar ve altlarında pantolon giymiş şekilde resmedilmişlerdir. Tek başına bu vazonun varlığı bile oyunun Hellen zihninde uyandırdığı geniş ve uzun soluklu etkiyi göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

⁴ Εἶτα διδάξας <Πέρσας> μετὰ τοῦτ' ἐπιθυμῆιν ἐξεδίδαξα | νικᾶν ἀεὶ τοὺς ἀντιπάλους, κοσμήσας ἔργον ἀριστον (Aristoph. Ran. 1026-7).

⁵ Pind. fr. P. 1,71-80: λίσσονται νεῖσον, Κρονίων, ἡμερον | ὄφ' ἑ κατ' οἶκον ὁ Φοινῆς ὁ Τυρσανῶν τ' ἀλαλατὸς ἔχη, ναυσίστονον ὑβ' ῖν ἰδῶν τὰν πρό Κυμας, | οἶα Συρακοσίων ἀρχῷ δαμασθέντες πάθον, | ὠκυπόρων ἀπὸ ναῶν ὁ σφιν ἐν πόντῳ βάλεθ' ἀλικίαν, | Ἑλλάδ' ἐξέλικων βαρειας δουλίας, ἀρέομαι | πᾶρ μὲν Σαλαμῖνος Ἀθναίων χάριν | μισθόν, ἐν Σπάρτῃ δ' ἀπό> τὰν πρό Κιθαιρώνας μαχάν, | ταῖσι Μηθεῖοι κάμον ἀγκυλότοξοι, | παρ<ἀ> δὲ τὰν εὐθ' ῥον ἀκτὰν Ἰμέρα παιδεσιν ἕμνον Δεινομέν<εο>ς τελέσας, | τὸν ἐδέξαντ' ἄμφ' ἀρετῆ, πολεμίων ἀνδρῶν καμόντων. = «Sana yalvarıyorum, ey Kronosoglu, razi ol. Kartacalılar'ın ve Etrüskler'in ve Etrüskler'in savaş çığlıkları sessizce evde kalsın, şimdi onlar Kyme açıklarında kibirlerinin kendi donanmalarına figan getirdiğini gördüler. Syrakusalılar'ın önderince boyun eğdirilince öyle acı çektiler ki, savurup atverdi gençliklerini denize tez giden gemilerinden. Kurtardı Hellas'ı acı veren kölelikten. Salamis'ten Atinalılar'ın şükranını ödül olarak kazanacağım; Sparta'da ise Kithairon önündeki muharebeyi (Plataia) anlatacağım».